

GYANMALA LIBRARY

FREE COACHING MATERIAL

ਡਾ. ਐਸ. ਆਰ. ਰੰਗਨਾਥਨ

Dr. S. R. Ranganathan (1892–1972)

1. ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

- ◆ ਪੂਰਾ ਨਾਮ — ਸ਼ਿਆਲੀ ਰਾਮਾਮ੍ਰਿਤ ਰੰਗਨਾਥਨ (Shiyali Ramamrita Ranganathan)।
- ◆ ਜਨਮ — 12 ਅਗਸਤ 1892, ਸ਼ਿਆਲੀ, ਮਦਰਾਸ, ਚੈਨਈ, ਤਿੰਜੋਰ, ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।
- ◆ ਮੌਤ — 27 ਸਤੰਬਰ 1972, ਬੈਂਗਲੁਰੂ।
- ◆ ਉਹ ਇੱਕ ਗਣਿਤ-ਵਿਗਿਆਨੀ (Mathematician), ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸਾਇੰਟਿਸਟ, ਵਰਗੀਕਰਨ-ਵਿਦਵਾਨ (Classificianist), ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਸਨ।
- ◆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ “Father of Library Science” ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ◆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਹਨ—
 - Five Laws of Library Science
 - Colon Classification
 - Classified Catalogue Code
 - Chain Indexing
 - Library Classification ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ
 - Documentation
 - Public Library Movement
 - Library Education ਅਤੇ Research

2. ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਮੁੱਢਲਾ ਜੀਵਨ

- ◆ ਪਿਤਾ — N. Ramamrita Ayyar

◆ ਮਾਤਾ — Sitalakshmi

◆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

◆ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਧਾਰਮਿਕ/ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵੀ ਮਿਲੀ।

Classroom Example

ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਗਣਿਤ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋਵੇ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Ranganathan ਦੀ intellectual background ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ Library Classification ਵਿੱਚ **logic + systematic thinking** ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ।

3. ਸਿੱਖਿਆ

◆ 1913 — B.A. Mathematics

Madras Christian College ਤੋਂ।

◆ 1916 — M.A. Mathematics

Madras Christian College ਤੋਂ।

◆ 1917 — Teaching Certificate

Teachers' College, Saidapet, Madras ਤੋਂ।

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ

Ranganathan ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ Librarian ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ professional career **Mathematics teacher** ਵਜੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ Exam ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

Q. Dr. S. R. Ranganathan ਨੇ ਆਪਣੇ career ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ?

Ans. Mathematics

4. ਗਣਿਤ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵਜੋਂ Career

◆ 1917 — Government College, **Mangalore** ਵਿੱਚ Mathematics ਦੇ Assistant Lecturer ਬਣੇ।

◆ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ Mathematics teaching ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਰ academic ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

◆ 1921–1923 ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ Presidency College, Madras ਵਿੱਚ Mathematics ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਧਿਆਪਨ ਕੀਤਾ।

ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿੱਖਿਆ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Mathematics ਵਿੱਚ career ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ Library Science ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ professional direction ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ Library Science ਸਿਰਫ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ Mathematics, Logic, Classification, Information Organization ਅਤੇ Research ਦੀ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ।

5. University of Madras ਅਤੇ Library Career

◆ 1924 — Dr. S. R. Ranganathan ਨੂੰ University of Madras ਦਾ University Librarian ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। University of Madras ਦੇ official biography ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1924 ਵਿੱਚ University Librarian ਵਜੋਂ join ਕੀਤਾ।

◆ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ turning point ਸੀ।

◆ Library ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ Libraries ਨੂੰ ਸਿਰਫ books ਦੇ storage place ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ users ਦੀ information needs ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ active institution ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Classroom Example

ਪੁਰਾਣੀ ਸੋਚ:

Library = Books ਰੱਖਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ

Ranganathan ਦੀ ਸੋਚ:

Library = User + Book + Information + Service

ਇਸੇ ਸੋਚ ਨੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ **Five Laws of Library Science** ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ।

6. England ਦਾ Library Study Tour

- ◆ **September 1924** ਵਿੱਚ Ranganathan Library Science ਦੀ advanced study ਲਈ **England** ਗਏ।
- ◆ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਗਭਗ **9 ਮਹੀਨੇ** Library systems ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ **July 1925** ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆਏ।
- ◆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ England ਵਿੱਚ Public Libraries ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ।
- ◆ ਉਹ **W. C. Berwick Sayers** ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਏ।
- ◆ Sayers ਦਾ Library Classification ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਸੀ।
- ◆ Ranganathan ਨੇ England ਦੀਆਂ Libraries ਵਿੱਚ **open access, user service, organization** ਅਤੇ **classification** ਵਰਗੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ।

Classroom Example — Open Access

ਜੇ Library ਵਿੱਚ books ਬੰਦ shelves ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋਣ ਅਤੇ reader ਸਿਰਫ਼ librarian ਨੂੰ book ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸ ਕੇ book ਲਵੇ, ਤਾਂ user ਦੀ freedom ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

Open Access System ਵਿੱਚ reader ਖੁਦ shelves 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ books ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ book ਚੁਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

Madras University Library ਵਿੱਚ Ranganathan ਦੇ ਸਮੇਂ **free open access** ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਡਾ. ਐਸ. ਆਰ. ਰੰਗਨਾਥਨ – ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਾਰੀਖਾਂ ਅਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ

- ◆ 1908–1909 — ਮੈਟ੍ਰਿਕੂਲੇਸ਼ਨ: Shiyali ਦੇ S.M. Hindu High School ਤੋਂ ਮੈਟ੍ਰਿਕੂਲੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ Madras Christian College ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ।
- ◆ 1913 — B.A. (Mathematics): Madras Christian College ਤੋਂ ਗਣਿਤ ਵਿੱਚ B.A. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੜਾਅ ਸੀ।
- ◆ 1916 — M.A. (Mathematics): Madras Christian College ਤੋਂ ਗਣਿਤ ਵਿੱਚ M.A. ਕੀਤੀ। Professor Edward B. Ross ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ।
- ◆ 1917 — Teaching Certificate: Teachers' College, Saidapet, Madras ਤੋਂ Teaching/L.T. Certificate ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸਾਲ ਅਧਿਆਪਨ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ career ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।
- ◆ 1917–1920 — Government College, Mangalore: Mathematics ਦੇ Assistant Lecturer ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Mathematics ਅਤੇ Physics ਪੜ੍ਹਾਏ।
- ◆ 1920–1921 — Government College, Coimbatore: Mathematics ਦੇ Assistant Lecturer ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ।
- ◆ 1921–1923 — Presidency College, Madras: Mathematics ਦੇ Assistant Professor ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਇੱਥੇ Algebra, Trigonometry ਅਤੇ Statistics ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪੜ੍ਹਾਏ।
- ◆ 4 ਜਨਵਰੀ 1924 — University of Madras: University Librarian ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ turning point ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Library Science ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ professional ਖੇਤਰ ਬਣਾਇਆ।
- ◆ 1924–1925 — England Library Study Tour: Library Science ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ practical study ਲਈ England ਗਏ ਅਤੇ University College London तथा Croydon Public Library ਵਿੱਚ Library work ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਇੱਥੇ W. C. Berwick Sayers ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਪਰਕ ਹੋਇਆ।
- ◆ 1927 — All-India Public Library Conference: Madras ਵਿੱਚ ਹੋਈ All-India Public Library Conference ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਤੇ Public Library Movement ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

- ◆ **31 ਜਨਵਰੀ 1928 — Madras Library Association (MALA): Madras Library Association** ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ Founder-Secretary ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।
- ◆ **1928 — Five Laws ਦੀ formulation:** Library Science ਦੇ **Five Laws** ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ formulation ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ 1931 ਵਿੱਚ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ।
- ◆ **1929 — School of Librarianship:** Madras Library Association ਅਧੀਨ **School of Librarianship** ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ Library Science education University of Madras ਨਾਲ ਜੁੜੀ।
- ◆ **1930 — Model Library Act: Model Library Act** ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ All-Asia Educational Conference, Banaras ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ Public Library legislation ਲਈ ਇੱਕ model framework ਦੇਣਾ ਸੀ।
- ◆ **1931 — Five Laws of Library Science: The Five Laws of Library Science** ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ। ਇਸੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ University of Madras ਵਿੱਚ Library Science ਦੀ formal education ਨੂੰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਮਿਲੀ।
- ◆ **1933 — Colon Classification: Colon Classification (CC)** ਦੀ ਪਹਿਲੀ edition ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ। ਇਹ Ranganathan ਦੀ **Faceted** ਅਤੇ **Analytico-Synthetic Classification** ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦੇਣ ਹੈ।
- ◆ **1934 — Classified Catalogue Code: Classified Catalogue Code (CCC)** ਦੀ ਪਹਿਲੀ edition ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ। ਇਹ Library Cataloguing ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਚਨਾ ਹੈ।
- ◆ **1935 — Rao Sahib:** British Indian Government ਵੱਲੋਂ Ranganathan ਨੂੰ “**Rao Sahib**” ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਸਾਲ **Library Administration** ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ।
- ◆ **1937 — Prolegomena to Library Classification:** Library Classification ਦੇ theoretical foundation ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ **Prolegomena to Library Classification** ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ।
- ◆ **1938 — Chain Indexing: Chain Indexing** ਦੀ concept ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ *Theory of Library Catalogue* ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਹ subject approach ਅਤੇ retrieval ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ technique ਹੈ।

◆ **1940 — Reference Service and Bibliography: Reference Service and Bibliography** ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ reference work ਅਤੇ bibliography ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

◆ **1944–1953 — Indian Library Association (ILA): Ranganathan Indian Library Association ਦੇ President** ਰਹੇ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ professional Library Association ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦੌਰ ਸੀ।

◆ **1945–1947 — Banaras Hindu University: BHU, Varanasi** ਵਿੱਚ Professor of Library Science ਅਤੇ University Librarian ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਥੇ Library Science education ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।

◆ **1947–1955 — University of Delhi: University of Delhi** ਵਿੱਚ **Professor of Library Science** ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ Library Science ਦੀ teaching ਅਤੇ research ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ।

◆ **1948 — D.Litt. ਅਤੇ Public Library Movement:** University of Delhi ਵੱਲੋਂ **D.Litt. (Honoris Causa)** ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਸਾਲ Madras/Tamil Nadu ਵਿੱਚ Public Library legislation ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ।

◆ **1949 — Delhi Public Library: UNESCO** ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ **Delhi Public Library** ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।

◆ **1950 — Library Development Plan for India:** ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ Libraries ਦੇ systematic development ਲਈ **Library Development Plan for India** ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਸਾਲ *Library Manual* ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ।

◆ **1951 — Classification and Communication: Classification and Communication** ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਸਾਲ University of Delhi ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ Library Science ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ **Doctoral Degree Programme** ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

◆ **1952 — Library Book Selection: Library Book Selection** ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ। ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ Library collection ਲਈ suitable books/documents ਦੀ selection ਨਾਲ ਹੈ।

◆ **1955 — Headings and Canons: Headings and Canons: Comparative Study of Five Catalogue Codes** ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ।

◆ 1957 — **Padma Shri:** ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ **Padma Shri** ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਸਾਲ University of Madras ਵਿੱਚ **Sarada Ranganathan Chair of Library Science** ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਹ Library Association, London ਦੇ Honorary Vice-President ਵੀ ਬਣੇ।

◆ 1961 — **SRELS: Sarada Ranganathan Endowment for Library Science (SRELS)** ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ Library Science ਦੀ research, publications ਅਤੇ professional development ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਸਥਾ ਬਣੀ।

◆ 16 ਅਗਸਤ 1962 — **DRTC: Bangalore** ਵਿੱਚ **Documentation Research and Training Centre (DRTC)** formally inaugurated ਹੋਇਆ। Ranganathan ਇਸਦੇ founder ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ Indian Statistical Institute ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ centre ਹੈ।

◆ 1963 — **Documentation and its Facets: Documentation and its Facets** ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ। ਇਹ Documentation ਅਤੇ Information Organization ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ work ਹੈ।

◆ 1965 — **National Research Professor:** ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ **National Research Professor in Library Science** ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ academic ਅਤੇ research contribution ਦੀ ਵੱਡੀ recognition ਸੀ।

◆ 1970 — **Margaret Mann Citation: American Library Association** ਵੱਲੋਂ **Margaret Mann Citation** ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ Classification ਅਤੇ Cataloguing ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ international contribution ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਸੀ।

◆ 1971 — **Grand Knight of Peace:** Mark Twain Society, USA ਵੱਲੋਂ **Grand Knight of Peace** ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

◆ 27 ਸਤੰਬਰ 1972 — ਦੇਹਾਂਤ: Dr. S. R. Ranganathan ਦਾ **Bangalore** ਵਿੱਚ 80 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ।

★ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ Dates

1913 → B.A.

1916 → M.A.

1917 → Teaching Career

1921 → Presidency College

1924 → University of Madras Librarian

1928 → Madras Library Association

1931 → Five Laws

1933 → Colon Classification
1934 → CCC
1935 → Rao Sahib
1937 → Prolegomena
1944–53 → ILA President
1945–47 → BHU
1948 → D.Litt. + Public Library legislation
1950 → Library Development Plan
1957 → Padma Shri
1961 → SRELS
1962 → DRTC
1965 → National Research Professor
1970 → Margaret Mann
1972 → Death

7. Library Science Education ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ

- ◆ Ranganathan ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ **formal Library Science education** ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।
- ◆ Madras Library Association ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ librarianship training ਨੂੰ University ਨੇ ਅੱਗੇ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ 1931–32 ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ University level librarianship course ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ।
- ◆ ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ Library Science ਨੂੰ ਇੱਕ **professional academic discipline** ਵਜੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਮਿਲੀ।

Example

ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ—

B.Lib.I.Sc. → M.Lib.I.Sc. → M.Phil./Ph.D. → LIS Research

ਵਰਗੇ academic programmes ਹਨ, ਉਸ professional education ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ Ranganathan ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ।

8. Five Laws of Library Science — 1931

◆ 1931 — Ranganathan ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ:

The Five Laws of Library Science

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ।

ਇਹ ਪੰਜ Laws Library Science ਦੇ **user-oriented philosophy** ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾ ਕਾਨੂੰਨ

Books are for Use

ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਹਨ।

ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ Library ਵਿੱਚ books ਸਿਰਫ shelves ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹਨ।

Example

ਜੇ Library ਵਿੱਚ 10,000 books ਹਨ ਪਰ students ਨੂੰ books issue ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਤਾਂ Library ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ।

Book ਦਾ ਮੁੱਲ ਉਸਦੀ use ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਕਾਨੂੰਨ

Every Reader His/Her Book

ਹਰ ਪਾਠਕ ਲਈ ਉਸਦੀ ਲੋੜ ਦੀ ਕਿਤਾਬ।

ਹਰ user ਦੀ information need ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

Example

- B.A. student → History ਦੀਆਂ books
- M.Sc. student → Science resources
- Research Scholar → Research journals ਅਤੇ databases
- Competitive exam student → Reference books ਅਤੇ current affairs

ਇਸ ਲਈ Library collection ਨੂੰ **different categories of users** ਦੀਆਂ needs ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

9. ਤੀਜਾ ਕਾਨੂੰਨ

Every Book Its Reader

ਹਰ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪਾਠਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Library ਵਿੱਚ ਕੋਈ book ਪਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ demand ਘੱਟ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ book useless ਹੈ।

Example

ਇੱਕ agriculture research book ਆਮ BA student ਲਈ useful ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਪਰ Agriculture ਦੇ researcher ਲਈ ਉਹ ਬਹੁਤ valuable ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ Librarian ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਹਰ appropriate document ਨੂੰ ਉਸਦੇ appropriate user ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਵੇ।

10. ਚੌਥਾ ਕਾਨੂੰਨ

Save the Time of the Reader

ਪਾਠਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਚਾਓ।

ਇਹ ਅੱਜ ਦੇ Digital Library ਅਤੇ Information Retrieval ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

Example

ਜੇ researcher ਨੂੰ ਇੱਕ research paper ਲੱਭਣ ਲਈ 2 ਘੰਟੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਪਰ librarian ਉਸਨੂੰ appropriate database ਅਤੇ search strategy ਦੱਸ ਕੇ 10 ਮਿੰਟ ਵਿੱਚ article ਲੱਭਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ—

ਤਾਂ librarian ਨੇ **reader** ਦਾ **time save** ਕੀਤਾ।

ਇਸੇ principle ਦੇ modern examples ਹਨ:

- OPAC
- Discovery Service
- Database Search
- Full-text Search
- Boolean Search
- QR Code
- Remote Access
- Digital Library
- AI-assisted discovery

11. ਪੰਜਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ

Library is a Growing Organism

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਇੱਕ ਵਧਦਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵ (ਕ੍ਰਮ) ਹੈ।

ਇਹ Ranganathan ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ dynamic concept ਹੈ।

Library ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ Library ਵਿੱਚ:

Printed Books → Journals → Newspapers

ਅੱਜ Library ਵਿੱਚ:

**E-books → E-journals → Databases → Institutional Repository → Digital Library →
Multimedia → Research Data → Online Services**

Example

ਜੇ ਇੱਕ Library 1980 ਦੀ ਤਕਨੀਕ 'ਤੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿਰਫ card catalogue ਵਰਤੇ, ਤਾਂ ਉਹ modern users ਦੀਆਂ needs ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

ਇਸ ਲਈ:

Library grows → Collection grows → Technology grows → Services grow → Staff skills grow

12. Five Laws ਦਾ ਅੱਜ ਦੇ Digital Library ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ

Five Law	Modern Example
Books are for Use	E-books / E-journals
Every Reader His/Her Book	Personalized services
Every Book Its Reader	Discovery systems
Save the Time of the Reader	Search engines / OPAC
Library is a Growing Organism	Digital Library / AI / Cloud

Ranganathan ਦੇ Five Laws ਸਿਰਫ਼ printed books ਲਈ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ philosophy ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ digital information environment ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

13. Colon Classification — 1933

- ◆ 1933 — Ranganathan ਨੇ Colon Classification (CC) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ।
 - ◆ ਇਹ ਇੱਕ Faceted Classification Scheme ਹੈ।
 - ◆ ਇਸ ਵਿੱਚ subject ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ facets ਵਿੱਚ analyze ਕਰਕੇ notation ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
 - ◆ ਇਸਨੂੰ Analytico-Synthetic Classification ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 - ◆ ਪਹਿਲੀ edition ਵਿੱਚ 127 pages of rules, 135 pages of schedules ਅਤੇ 106 pages ਦਾ index ਸੀ। CBSE ਦੀ Library & Information Science material ਵੀ Colon Classification ਦੀ first publication ਨੂੰ 1933 ਅਤੇ 6th edition ਨੂੰ 1960 ਦੱਸਦੀ ਹੈ।
-

14. Colon Classification ਨੂੰ Example ਨਾਲ ਸਮਝੋ

ਮੰਨ ਲਓ subject ਹੈ:

“ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 2020 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੇਤੀਬਾੜੀ 'ਤੇ ਇੱਕ research study”

ਇਸ subject ਵਿੱਚ ਕਈ aspects ਹਨ:

1. Analyse — ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ

ਇਸ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ Librarian ਕਿਸੇ document ਦੇ **complex subject** ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਪਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ concepts/facets ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਣ:

ਮੰਨ ਲਓ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ:

“2025 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ”

ਇਹ ਸਿਰਫ਼ “Agriculture” ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਈ aspects ਹਨ:

- ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ → **Agriculture**
- ਕਿਸ ਲਈ/ਕਿਹੜੀ activity → **Farmers / Techniques**
- ਸਥਾਨ → **Punjab**
- ਸਮਾਂ → **2025**

ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ Subject ਨੂੰ **Analyse** ਕੀਤਾ।

2. Synthesize — ਸੰਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ

ਹੁਣ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਛਾਣੇ ਗਏ facets ਨੂੰ Ranganathan ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ sequence ਵਿੱਚ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ:

Agriculture + Technique + Punjab + 225

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ appropriate notation/symbols ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਇੱਕ **synthetic class number** ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ **Synthesis** ਹੈ।

PMEST ਨਾਲ Analytico-Synthetic Approach

Ranganathan ਨੇ Colon Classification ਵਿੱਚ subject analysis ਲਈ **Five Fundamental Categories** ਦਿੱਤੀਆਂ:

P — Personality

ਮੁੱਖ focus ਜਾਂ entity

M — Matter

Material ਜਾਂ property

E — Energy

Action, process ਜਾਂ activity

S — Space

ਸਥਾਨ

T — Time

ਸਮਾਂ

ਇਸਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ:

P M E S T

Personality → Matter → Energy → Space → Time

ਇੱਕ ਸੌਖੀ Example

ਵਿਸ਼ਾ:

“2024 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗੰਨੇ ਦੀ ਖੇਤੀ ਲਈ ਸਿੰਚਾਈ ਤਕਨੀਕ”

ਇਸ ਨੂੰ Analyse ਕਰੀਏ:

P → ਗੰਨਾ / Sugarcane

E → Irrigation / ਸਿੰਚਾਈ

S → Punjab

T → 2024

ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ facets ਨੂੰ appropriate order ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਕੇ classification representation ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਹ:

Analysis → Facets ਦੀ ਪਛਾਣ

ਅਤੇ

Synthesis → Facets ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ

ਹੈ।

ਇੱਕ ਹੋਰ Classroom Example — Medicine

ਵਿਸ਼ਾ:

“2023 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ Diabetes ਦੇ ਇਲਾਜ ਬਾਰੇ ਅਧਿਐਨ”

Analyse ਕਰਨ 'ਤੇ:

- $P \rightarrow \text{Diabetes}$
- $E \rightarrow \text{Treatment}$
- $S \rightarrow \text{India}$
- $T \rightarrow 2023$

ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ classification structure ਵਿੱਚ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਵੱਡੇ subject ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ classify ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸਦੇ different facets ਨੂੰ identify ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸੌਖੀ Example — History

ਵਿਸ਼ਾ:

“18ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਇਤਿਹਾਸ”

Analyse:

- $\text{Subject} \rightarrow \text{Political History}$
- $\text{Place} \rightarrow \text{Punjab}$
- $\text{Time} \rightarrow 18\text{th Century}$

Synthesize:

Political History + Punjab + 18th Century

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ complete subject representation ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

Traditional ਅਤੇ Analytico-Synthetic ਵਿੱਚ ਫਰਕ

Traditional Classification

Subject ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹੋਏ schedules ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ suitable class ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

Analytico-Synthetic Classification

Librarian:

Subject ਨੂੰ Analyse ਕਰਦਾ ਹੈ

↓

Facets ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ

↓

Facets ਨੂੰ appropriate order ਵਿੱਚ Synthesize ਕਰਦਾ ਹੈ

↓

Class Number ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਇਸ ਲਈ ਇਹ approach complex ਅਤੇ compound subjects ਲਈ ਬਹੁਤ useful ਹੈ।

ਇਹ Approach ਕਿਉਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ?

ਇਸਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਫਾਇਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ possible subject ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ready-made class ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ:

Agriculture + Punjab + Irrigation + 2025

ਵਰਗੇ ਬੇਅੰਤ combinations ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਜੇ ਹਰ combination ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ class number ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ schedule ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

Analytico-Synthetic approach ਵਿੱਚ:

Basic Facets ਤਿਆਰ ਰੱਖੋ → ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ combine ਕਰੋ।

ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ flexible ਅਤੇ hospitable approach ਹੈ।

ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਕਰੋ

Analyse = ਤੋੜਨਾ / ਵੱਖ ਕਰਨਾ

Synthesize = ਜੋੜਨਾ / ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ

Analytico-Synthetic Approach =

“ਜਟਿਲ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ Facets ਵਿੱਚ ਤੋੜ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ Facets ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਕੇ ਇੱਕ complete classification representation ਬਣਾਉਣਾ।”

Exam ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ:

Analytico-Synthetic Approach → S. R. Ranganathan → Colon Classification

Five Fundamental Categories → PMEST

P → Personality | M → Matter | E → Energy | S → Space | T → Time

Subject + Place + Time + Form

Ranganathan ਦਾ approach ਇਹ ਹੈ ਕਿ complex subject ਨੂੰ ਛੋਟੇ components/facets ਵਿੱਚ ਤੋੜ ਕੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ synthesize ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

15. Colon Classification ਦੇ Five Fundamental Categories

Ranganathan ਦੀ classification theory ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ facets ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਲਈ:

PMEST

P — Personality

M — Matter

E — Energy

S — Space

T — Time

Example

“2025 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ training”

ਇਸ ਵਿੱਚ:

- **P — Agriculture / Farmers-related subject**
- **M — Resources/material**
- **E — Training / activity**
- **S — Punjab**
- **T — 2025**

ਇਹ PMEST concept ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਇੱਕ classroom example ਹੈ।

16. Classified Catalogue Code — 1934

◆ 1934 — Ranganathan ਨੇ **Classified Catalogue Code (CCC)** ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

◆ ਇਹ Library Cataloguing ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ code ਹੈ।

◆ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ catalogue ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ organize ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ users ਨੂੰ documents ਅਤੇ subjects ਤੱਕ systematic access ਮਿਲ ਸਕੇ।

Example

ਜੇ Library ਵਿੱਚ:

- Punjabi Literature
- Punjabi Poetry
- Punjabi Drama
- Punjabi History

ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ books ਹਨ, ਤਾਂ systematic catalogue user ਨੂੰ appropriate document ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

17. Library Administration — 1935

◆ 1935 — Library Administration

ਇਹ Library ਦੇ administration ਅਤੇ management ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ work ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ Library ਨੂੰ ਇੱਕ organized institution ਵਜੋਂ ਚਲਾਉਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ concepts ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ।

Library Administration ਵਿੱਚ:

- Planning
- Organization
- Staffing
- Budget
- Collection Development
- Services
- Rules
- Evaluation

ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

18. Prolegomena to Library Classification — 1937

◆ 1937 — Prolegomena to Library Classification

ਇਹ Library Classification ਦੇ theoretical foundation ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ work ਹੈ।

◆ ਇਸ ਵਿੱਚ classification ਦੇ principles, concepts ਅਤੇ theoretical framework ਨੂੰ systematic ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

Exam Point

Prolegomena → Library Classification

19. Theory of the Library Catalogue — 1938

◆ 1938 — Theory of the Library Catalogue

ਇਹ Library Catalogue ਦੇ theoretical principles ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ work ਹੈ।

Example

Catalogue ਸਿਰਫ਼ book ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਹ user ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਕੀ document ਹੈ?

ਕਿਸ author ਦਾ ਹੈ?

ਕਿਸ subject ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ?

ਕਿੱਥੇ ਮਿਲੇਗਾ?

ਇਸ ਲਈ catalogue ਨੂੰ Library ਦਾ **information access tool** ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

20. Library Classification: Fundamental and Procedure — 1944

◆ 1944 — Library Classification: Fundamental and Procedure

ਇਹ classification ਦੇ fundamental concepts ਅਤੇ practical procedure ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ work ਹੈ।

Classification ਦਾ basic purpose

Books/Documents ਨੂੰ systematic order ਵਿੱਚ arrange ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਅਤੇ ਵਰਤਣਾ ਆਸਾਨ ਹੋਵੇ।

Example

ਜੇ Geography ਦੀਆਂ books Library ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ shelves 'ਤੇ random ਪਈਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ user ਨੂੰ book ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ।

Classification:

Subject → Class Number → Shelf Location → Easy Retrieval

21. Elements of Library Classification — 1945

◆ 1945 — Elements of Library Classification

ਇਹ classification ਦੇ basic elements ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ work ਹੈ।

22. Dictionary Catalogue Code — 1945

◆ 1945 — Dictionary Catalogue Code

ਇਹ catalogue ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ approach ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ work ਹੈ।

Classroom Example

Dictionary catalogue ਵਿੱਚ entries ਨੂੰ dictionary ਵਾਂਗ alphabetical order ਵਿੱਚ arrange ਕਰਨ ਦਾ concept ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

23. Classification and International Documentation — 1948

◆ 1948 — Classification and International Documentation

ਇਸ work ਰਾਹੀਂ classification ਅਤੇ documentation ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

Documentation ਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ?

Documentation ਦਾ focus ਸਿਰਫ਼ document ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ:

Information → Organization → Analysis → Retrieval → Dissemination

'ਤੇ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

24. Library Manual — 1950

◆ 1950 — Library Manual

ਇਹ Library ਦੇ practical management ਅਤੇ procedures ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ work ਹੈ।

25. Classification and Communication — 1951

◆ 1951 — Classification and Communication

ਇਸ ਵਿੱਚ classification ਅਤੇ information communication ਦੇ relationship ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

Example

Classification number user ਨੂੰ document ਦੀ **subject identity** ਅਤੇ **location** ਬਾਰੇ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

26. Documentation: Genesis and Development

◆ Documentation Ranganathan ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।

◆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Library Science ਨੂੰ Documentation ਅਤੇ Information Science ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

◆ **Documentation: Genesis and Development** ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ।

27. Library Book Selection — 1952

◆ 1952 — Library Book Selection

ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ Library collection ਲਈ appropriate books/documents ਦੀ selection ਨਾਲ ਹੈ।

Example

College Library ਵਿੱਚ ਹਰ ਨਵੀਂ book ਖਰੀਦਣਾ practical ਨਹੀਂ।

Librarian ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:

Curriculum + User Demand + Quality + Authority + Currency + Budget

28. Headings and Canons — 1955

◆ 1955 — Headings and Canons

ਇਹ Library Cataloguing ਅਤੇ heading selection ਦੇ theoretical principles ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ work ਹੈ।

29. Reference Service — 1961

◆ 1961 — Reference Service

Reference service ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ user ਨੂੰ ਉਸਦੀ information need ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

Example

Research Scholar ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ:

“ਮੈਨੂੰ Punjab ਦੀਆਂ Public Libraries ਬਾਰੇ 2015–2025 ਦੇ research articles ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।”

Librarian ਉਸਨੂੰ:

- OPAC
- Google Scholar
- Research databases
- Institutional repositories
- Bibliographies

ਵੱਲ guide ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹ **Reference Service** ਦੀ practical example ਹੈ।

30. “Library Science with a Slant to Documentation”

◆ 1964 ਵਿੱਚ Ranganathan ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ journal:

Library Science with a Slant to Documentation

ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ।

◆ ਇਹ Sarada Ranganathan Endowment for Library Science (SRELS) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ।

◆ 1988 ਵਿੱਚ title ਬਦਲ ਕੇ:

Library Science with a Slant to Documentation and Information Studies

ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

◆ 2000 ਵਿੱਚ ਇਹ:

SRELS Journal of Information Management

ਬਣਿਆ।

◆ 2023 ਤੋਂ Vol. 60 ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਨਾਮ:

Journal of Information and Knowledge

ਹੈ।

Exam Trick

1964 → **Library Science with a Slant to Documentation**

1988 → **...Documentation and Information Studies**

2000 → **SRELS Journal of Information Management**

2023 → **Journal of Information and Knowledge**

31. Sarada Ranganathan Endowment for Library Science — SRELS

◆ SRELS ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਹੈ:

Sarada Ranganathan Endowment for Library Science

◆ ਇਹ Dr. S. R. Ranganathan ਦੁਆਰਾ Library Science ਦੇ development ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

◆ SRELS ਦਾ focus:

- LIS research
- Professional education
- Conferences
- Workshops
- Publications
- Information dissemination

’ਤੇ ਹੈ।

32. Ranganathan ਅਤੇ Public Library Movement

- ◆ Ranganathan ਭਾਰਤ ਦੇ **Public Library Movement** ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮਰਥਕ ਸਨ।
- ◆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ Library services ਸਿਰਫ਼ elite ਜਾਂ academic users ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ **ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ accessible** ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।
- ◆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ Madras/Tamil Nadu ਵਿੱਚ Public Library legislation ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਿਆ।
- ◆ Madras Public Library Act **1948** ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਬੰਧ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Classroom Example

Public Library ਵਿੱਚ:

ਵਿਦਿਆਰਥੀ + ਕਿਸਾਨ + ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨੌਜਵਾਨ + Senior Citizen + Researcher + ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ

ਸਾਰੇ information services ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਹ **democratization of information** ਦੀ example ਹੈ।

33. Banaras Hindu University — BHU

- ◆ 1945–1947 ਦੇ ਦੌਰਾਨ Ranganathan ਨੇ **Banaras Hindu University** ਵਿੱਚ Library Science ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ academic ਅਤੇ library responsibilities ਨਿਭਾਈਆਂ।
 - ◆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Library Science education ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।
-

34. University of Delhi

- ◆ 1947–1955 — University of Delhi ਨਾਲ Library Science ਦੇ Professor ਵਜੋਂ ਜੁੜੇ ਰਹੇ।

◆ Delhi ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Library Science education, teaching ਅਤੇ research ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ।

35. DRTC — Documentation Research and Training Centre

◆ 1962 — Documentation Research and Training Centre (DRTC) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ Bangalore ਵਿੱਚ ਹੋਈ।

◆ ਇਹ Indian Statistical Institute (ISI) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ centre ਹੈ।

◆ Ranganathan DRTC ਦੇ **Founder** ਸਨ। DRTC ਦੀ official history ਵੀ ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨੂੰ Ranganathan ਅਤੇ P. C. Mahalanobis ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ

DRTC ਦਾ ਉਦੇਸ਼

Documentation + Research + Training

ਅਰਥਾਤ:

- Documentation techniques
- Information organization
- Classification
- Information retrieval
- Research
- Professional training

Classroom Example

ਜੇ ਇੱਕ researcher ਨੂੰ 5,000 research documents ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ topic ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ 100 documents ਲੱਭਣੇ ਹਨ, ਤਾਂ Documentation ਅਤੇ Information Retrieval techniques ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

36. Ranganathan ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਨਮਾਨ

◆ 1935 — Rao Sahib

British Indian Government ਵੱਲੋਂ।

◆ **1948 — Honorary D.Litt.**

University of Delhi ਵੱਲੋਂ।

◆ **1951 — Honorary Fellow**

Virginia Bibliographic Society।

◆ **1956 — Honorary Member**

Indian Association of Special Libraries and Information Centres।

◆ **1957 — Padma Shri**

Government of India ਵੱਲੋਂ।

◆ **1957 — Honorary Vice-President**

Library Association, London।

◆ **1957 — Honorary Fellow**

International Federation for Documentation (FID)।

◆ **1964 — Honorary D.Litt.**

University of Pittsburgh।

◆ **1965 — National Research Professor in Library Science**

Government of India ਵੱਲੋਂ।

◆ **1967 — Honorary Fellow**

Indian Standards Institution।

◆ **1970 — Margaret Mann Citation/Award**

American Library Association ਵੱਲੋਂ।

◆ **1971 — Grand Knight of Peace**

Mark Twain Society, USA ਵੱਲੋਂ।

37. Padma Shri — ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ

◆ **1957 — Padma Shri**

◆ ਇਹ Ranganathan ਦੇ Library Science ਵਿੱਚ extraordinary contribution ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

◆ University of Delhi ਦੀ official page ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **Padma Shri Awardee** — 1957 ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

Exam Question

Q. Dr. S. R. Ranganathan ਨੂੰ Padma Shri ਕਦੋਂ ਮਿਲਿਆ?

Answer — 1957

38. National Research Professor

◆ 1965 — **National Research Professor in Library Science**

◆ ਇਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ academic honour ਸੀ।

Exam Trick

1965 → National Research Professor

39. Margaret Mann Award

◆ 1970 — **Margaret Mann Citation**

◆ **American Library Association (ALA)** ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

◆ ਇਹ Cataloguing ਅਤੇ Classification ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ international contribution ਦੀ recognition ਸੀ।

Exam Trick

Margaret Mann → ALA → 1970 → Ranganathan

40. Dr. Ranganathan ਦੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ – Complete Revision List

- ◆ 1931 — The Five Laws of Library Science
- ◆ 1933 — Colon Classification
- ◆ 1934 — Classified Catalogue Code
- ◆ 1935 — Library Administration
- ◆ 1937 — Prolegomena to Library Classification
- ◆ 1938 — Theory of the Library Catalogue
- ◆ 1944 — Library Classification: Fundamental and Procedure
- ◆ 1945 — Elements of Library Classification
- ◆ 1945 — Dictionary Catalogue Code
- ◆ 1948 — Classification and International Documentation
- ◆ 1950 — Library Manual
- ◆ 1951 — Classification and Communication
- ◆ 1951 — Philosophy of Library Classification
- ◆ 1952 — Library Book Selection
- ◆ 1955 — Headings and Canons
- ◆ 1961 — Reference Service
- ◆ 1963 — Documentation and its Facets
- ◆ Documentation: Genesis and Development

ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ 10 ਪੁਸਤਕਾਂ

Five Laws — 1931

Colon Classification — 1933

CCC — 1934

Library Administration — 1935
Prolegomena — 1937
Theory of Library Catalogue — 1938
Elements of Library Classification — 1945
Classification and Communication — 1951
Library Book Selection — 1952
Reference Service — 1961

41. “A Librarian Looks Back”

- ◆ **A Librarian Looks Back** Dr. Ranganathan ਦੀ autobiography/ਆਤਮਕਥਾਤਮਕ ਰਚਨਾ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
 - ◆ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ, professional experiences ਅਤੇ Library Science ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ।
 - ◆ ਇਹ Ranganathan ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ source ਹੈ।
-

42. “Ramanujan: The Man and the Mathematician”

- ◆ Ranganathan ਨੇ **Ramanujan: The Man and the Mathematician** ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲੇਖਨ ਵੀ ਕੀਤਾ।
 - ◆ ਇਸ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ Library Science ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ **Mathematics** ਵਿੱਚ ਵੀ ਡੂੰਘੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ।
-

43. Ranganathan ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਮਹੱਤਵ

Ranganathan ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਖਾਸੀਅਤ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ classification scheme ਬਣਾਈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Library ਨੂੰ ਇੱਕ **dynamic, user-centred ਅਤੇ service-oriented institution** ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝੋ:

Book → Reader → Information → Service → Time Saving → Growth

ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅੱਜ ਵੀ:

- Academic Libraries
- Public Libraries
- Special Libraries
- Digital Libraries
- Information Centres
- Research Libraries

ਵਿੱਚ relevant ਹਨ।

44. ਅੱਜ ਦੇ Digital Library ਵਿੱਚ Ranganathan

Five Laws ਨੂੰ Modern Technology ਨਾਲ ਜੋੜੋ

1. Books are for Use

→ E-books, E-journals, Digital Libraries

2. Every Reader His/Her Book

→ User profiles, personalized recommendations

3. Every Book Its Reader

→ Discovery systems, metadata, indexing

4. Save the Time of the Reader

→ OPAC, federated search, full-text search, AI-assisted discovery

5. Library is a Growing Organism

→ Cloud Library, mobile services, repositories, research data, AI tools

Class ਵਿੱਚ Example

ਅੱਜ ਇੱਕ student Library ਵਿੱਚ ਆਏ ਬਿਨਾਂ ਵੀ:

Library Website → OPAC → E-resource portal → Database → Full Text → Download

ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ Ranganathan ਦੇ “Save the Time of the Reader” ਅਤੇ “Library is a Growing Organism” principles ਦੀ modern application ਹੈ।

45. Ranganathan — ਇੱਕ ਪੂਰੀ Chronology

- ◆ 1892 — ਜਨਮ
- ◆ 1913 — B.A. Mathematics
- ◆ 1916 — M.A. Mathematics
- ◆ 1917 — Teaching Certificate; Mathematics teaching career
- ◆ 1924 — University of Madras ਦੇ University Librarian
- ◆ 1924–1925 — England Library Study Tour
- ◆ 1931 — Five Laws of Library Science
- ◆ 1933 — Colon Classification
- ◆ 1934 — Classified Catalogue Code
- ◆ 1935 — Rao Sahib; Library Administration
- ◆ 1937 — Prolegomena to Library Classification
- ◆ 1938 — Theory of the Library Catalogue
- ◆ 1944 — Library Classification: Fundamental and Procedure
- ◆ 1945 — Elements of Library Classification
- ◆ 1945–1947 — Banaras Hindu University
- ◆ 1947–1955 — University of Delhi

- ◆ **1948** — Honorary D.Litt., University of Delhi; Public Library legislation ਨਾਲ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਬੰਧ
 - ◆ **1951** — Classification and Communication
 - ◆ **1952** — Library Book Selection
 - ◆ **1955** — Headings and Canons
 - ◆ **1957** — Padma Shri
 - ◆ **1961** — Reference Service
 - ◆ **1962** — DRTC, Bangalore
 - ◆ **1963** — Documentation and its Facets
 - ◆ **1964** — Library Science with a Slant to Documentation journal
 - ◆ **1965** — National Research Professor in Library Science
 - ◆ **1970** — Margaret Mann Citation
 - ◆ **1971** — Grand Knight of Peace
 - ◆ **1972** — 27 September ਨੂੰ ਦੇਹਾਂਤ
-

46. ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ Exam Revision

Ranganathan = 5 Laws + CC + CCC + DRTC

1931 → Five Laws

1933 → Colon Classification

1934 → Classified Catalogue Code

1935 → Library Administration

1937 → Prolegomena

1938 → Theory of Library Catalogue

1957 → Padma Shri

1962 → DRTC

1965 → National Research Professor

1970 → Margaret Mann

1972 → Death

ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ Ranganathan

“Ranganathan ਨੇ Library ਨੂੰ book-storage place ਤੋਂ user-centred, organized, accessible ਅਤੇ continuously growing information institution ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ।”

ਇਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ Library Science ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ contribution ਹੈ।